

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky

Anna Pelikánová

***Vznik a registrace
neziskových organizací***

***Financování činnosti
neziskových organizací***

***Přehled právních, účetních
a daňových předpisů***

***Daň z příjmů,
široký a úzký základ daně***

***Aplikace daně
z přidané hodnoty***



Účetnictví, daně
a financování
pro nestátní
neziskovky

Anna Pelikánová

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Edice Účetnictví a daně

Ing. Anna Pelikánová

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7 jako svou 6086. publikaci

Realizace obálky Jan Dvořák
Sazba Jan Šístek
Odborná redaktorka Ing. Šárka Kratochvílová
Počet stran 320
První vydání, Praha 2016
Vytiskla Tiskárna v Ráji, s.r.o., Pardubice

© GRADA Publishing, a.s., 2016

ISBN 978-80-271-0999-9 (ePub)
ISBN 978-80-271-0998-2 (pdf)
ISBN 978-80-247-5699-8 (print)

GRADA Publishing: tel.: 234 264 401, fax: 234 264 400, www.grada.cz

Obsah

Seznam zkratk	11
Úvod	13
1. Význam neziskového sektoru v ČR	15
1.1 Postavení neziskového sektoru v národním hospodářství	15
1.2 Vybrané oblasti působnosti neziskového sektoru	16
1.3 Charakteristické znaky a funkce nestátních neziskových organizací	17
1.4 Tradice a vývoj nestátních neziskových organizací v ČR	18
1.5 Ekonomické ukazatele pro nestátní neziskové organizace	20
1.6 Problémy v neziskovém sektoru	20
2. Místo neziskových organizací v právním řádu ČR	21
2.1 Veřejná prospěšnost a nový občanský zákoník	21
2.2 Veřejně prospěšný poplatník dle zákona o daních z příjmů	22
2.3 Veřejné rejstříky	23
2.3.1 Co se stalo po 1. lednu 2014 s bývalými rejstříky?	24
2.3.2 Co tedy bylo a je nutné udělat a v jakých lhůtách?	24
2.3.3 Nesprávnost nebo neúplnost údajů v rejstříku	25
3. Druhy neziskových organizací	26
3.1 Druhy neziskových organizací z globálního hlediska	26
3.2 Druhy neziskových organizací dle zřizovatele	26
4. Nový občanský zákoník a právní formy nestátních neziskových organizací	27
4.1 Nové právní formy nestátních neziskových organizací po rekodifikaci	27
4.2 Jak probíhala transformace nestátního neziskového sektoru?	28
4.2.1 Příklad na občanské sdružení	28
4.2.2 Příklad na organizaci s mezinárodním prvkem	28
4.2.3 Příklad na nadaci a nadační fond	29
4.2.4 Příklad na obecně prospěšnou společnost	29
4.2.5 Příklad na zájmové sdružení právnických osob	29
4.2.6 Příklad na církevní právnickou osobu	29
5. Vznik, zánik a řízení vybraných forem nestátních neziskových organizací	30
5.1 Spolek	30
5.2 Ústav	31
5.3 Nadace	32
5.4 Nadační fond	34
5.5 Sociální družstvo	34
5.6 Další nestátní neziskové organizace upraveny jinými zákony než NOZ	35
5.6.1 Církev, náboženské společnosti a církevní právnické osoby	35
5.6.2 Politické strany a politická hnutí	35
5.6.3 Honební sdružení	35
5.6.4 Obecně prospěšné společnosti	35
5.6.5 Zájmová sdružení právnických osob	36

6.	Financování nestátních neziskových organizací	37
6.1	Obecné principy financování nestátních neziskových organizací	37
6.1.1	Vícezdrojovost	37
6.1.2	Samofinancování	37
6.1.3	Fundraising	38
6.1.3.1	Formy fundraisingu	39
6.1.3.2	Základní metody fundraisingu	39
6.1.3.3	Zásady jednání s dárcem	40
6.1.3.4	Znalost motivů individuálních dárců	41
6.1.4	Neziskovost	41
6.1.5	Daňové úlevy	42
6.2	Způsoby financování nestátních neziskových organizací	42
6.3	Nástroje financování nestátních neziskových organizací	42
6.4	Finanční zdroje nestátních neziskových organizací	43
6.4.1	Vlastní zdroje	43
6.4.1.1	Členské příspěvky	43
6.4.1.2	Příjmy z výkonu hlavní činnosti	43
6.4.1.3	Příjmy z doplňkových činností	44
6.4.1.4	Podnikání	44
6.4.2	Cizí zdroje	45
6.4.3	Potenciální zdroje	45
6.4.3.1	Příspěvky ze zdrojů Evropské unie	45
6.4.3.2	Dotace státu a municipalit nestátním neziskovým organizacím	46
6.4.3.3	Příspěvky nadací a nadačních fondů	46
6.4.3.4	Firemní dárcovství	46
6.4.3.5	Individuální dárcovství	46
6.4.3.6	Další zdroje	47
6.5	Státní dotační politika	47
6.6	Soukromé financování neziskových organizací	50
7.	Ekonomika nestátních neziskových organizací	52
7.1	Právní předpisy pro nestátní neziskové organizace	52
7.1.1	Zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb.	53
7.1.2	Vyhláška č. 504/2002 Sb.	53
7.1.3	Vyhláška č. 507/2002 Sb.	54
7.1.4	České účetní standardy č. 401–414	54
7.2	Vnitřní předpisy nestátních neziskových organizací	55
7.3	Finanční řízení a rozpočet neziskových organizací	55
7.3.1	Rozpočet a jeho sestavování	56
8.	Účetní souvislosti aktivit nestátních neziskových organizací	58
8.1	Účetnictví	58
8.1.1	Změny v terminologii od 1. 1. 2014	59
8.1.2	Jednoduché účetnictví	59
8.1.3	Novela zákona o účetnictví	62
8.1.4	Účetní knihy v jednoduchém účetnictví	66
8.1.4.1	Peněžní deník	66
8.1.4.2	Knih pohledávek a závazků	68
8.1.4.3	Pomocné knihy	69

8.1.5	PodvojnÉ účetnictví	75
8.1.5.1	PodvojnÉ účetnictví obecně	75
8.1.5.2	Legislativní úprava účetnictví	77
8.1.5.3	Účtování v jednotlivých účtových třídách	79
8.1.5.4	Účtová třída 0 – Dlouhodobý majetek	79
8.1.5.5	Účtová třída 1 – Zásoby	88
8.1.5.6	Účtová třída 2 – Krátkodobý finanční majetek a krátkodobé bankovní úvěry	91
8.1.5.7	Účtová třída 3 – Zúčtovací vztahy	93
8.1.5.8	Účtová třída 5 a 6 – Náklady a výnosy	97
8.1.5.9	Účtová třída 9 – Vlastní zdroje a dlouhodobé závazky	100
8.2	Roční účetní závěrka v nestátních neziskových organizacích	105
8.3	Povinnost zveřejnění účetní závěrky	107
8.4	Audit ve vybraných neziskových organizacích	108
9.	Daně a nestátní neziskové organizace	112
9.1	Daň z nemovitých věcí	112
9.1.1	Daň z pozemků	114
9.1.2	Daň ze staveb a jednotek	115
9.2	Daň z nabytí nemovitých věcí	118
9.3	Daň silniční	121
9.4	Daň z příjmů	128
9.4.1	Změny v zákoně o daních z příjmů od 2014	130
9.4.1.1	Veřejně prospěšný poplatník	130
9.4.1.2	Úroky z účtů	132
9.4.1.3	Skupina veřejně prospěšných poplatníků s tzv. širokým základem daně	133
9.4.1.4	Bezúplatné příjmy z darů	133
9.4.1.5	Nedaňové výdaje (náklady) dle § 25 odst. 1 písm. i) zákona o daních z příjmů	133
9.4.2	Možnosti režimů zdanění příjmů u nestátních neziskových organizací	133
9.4.2.1	Rozdělení příjmů u veřejně prospěšných poplatníků	136
9.4.2.2	Příjmy, které nejsou předmětem daně	137
9.4.2.3	Příjmy, které jsou předmětem daně, ale jsou osvobozené	141
9.4.2.4	Příjmy zdaňované zvláštní sazbou daně	145
9.4.2.5	Příjmy zahrnované do základu daně	146
9.4.2.6	Praktický příklad	147
9.4.3	Schéma postupu zjištění základu daně	149
9.4.3.1	Položky zvyšující základ daně	149
9.4.3.2	Položky snižující základ daně	151
9.4.3.3	Snížení základu daně a daňová povinnost	152
9.4.4	Daňové souvislosti darování	160
9.4.4.1	Daňové souvislosti dárcovství u dárce, kterým je fyzická osoba	161
9.4.4.2	Daňové souvislosti dárcovství u dárce, kterým je právnícká osoba	163
9.4.4.3	Daňové souvislosti dárcovství u obdarovaného	164
9.4.4.4	Účtování o daru	167

9.4.5	Praktická část	168
9.4.5.1	Poplatník s úzkým základem daně	169
9.4.5.2	Poplatník se širokým základem daně	172
9.4.5.3	Praktický příklad na dar	174
9.4.6	Vybrané daňové problémy	174
9.4.6.1	Paušální výdaj na dopravu od 1. 1. 2014	174
9.4.6.2	§ 25 odst. 1 písm. i) zákona o daních z příjmů	175
9.4.6.3	§ 25 odst. 1 písm. zp), zq) zákona o daních z příjmů	175
9.4.6.4	Uplatňování odpisů do daňově uznatelných výdajů	176
9.4.6.5	Kurzové rozdíly u nestátních neziskových subjektů	176
9.4.6.6	Úrok z jistoty dle nového občanského zákoníku	177
9.4.6.7	Finanční leasing – následné rozšíření definice v roce 2015	177
9.4.6.8	§ 23 odst. 6 zákona o daních z příjmů	178
9.4.6.9	Členské příspěvky, které se považují za daňový výdaj	179
9.4.6.10	Hmotný a nehmotný majetek	179
9.4.6.11	Opravné položky k pohledávkám	200
9.4.6.12	Odpis pohledávky	204
9.4.6.13	Postoupení pohledávky	205
9.4.6.14	Rezervy a neziskové organizace	205
9.4.6.15	Stravování zaměstnanců z pohledu daně z příjmů	207
9.4.6.16	Cestovní náhrady zaměstnanců	210
9.5	Daň z přidané hodnoty	217
9.5.1	Základní pojmy zákona o DPH	219
9.5.1.1	Předmět daně	219
9.5.1.2	Ekonomická činnost a daňové subjekty	221
9.5.1.3	Sazby daně, hlavní a vedlejší plnění	223
9.5.1.4	Místo plnění	224
9.5.2	Osvobozená plnění	227
9.5.2.1	Základní poštovní služby a dodání poštovních známek (§ 52 zákona o DPH)	228
9.5.2.2	Dodání vybraných nemovitých věcí (§ 56 zákona o DPH)	229
9.5.2.3	Nájem vybraných nemovitých věcí (§ 56a zákona o DPH)	230
9.5.2.4	Výchova a vzdělávání (§ 57 zákona o DPH)	232
9.5.2.5	Zdravotní služba a dodání zdravotního zboží (§ 58 zákona o DPH)	237
9.5.2.6	Sociální pomoc (§ 59 zákona o DPH)	240
9.5.2.7	Ostatní plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně (§ 61 zákona o DPH)	241
9.5.2.8	Dodání zboží, které bylo použito pro plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně a zboží, u něhož nemá plátců nárok na odpočet daně (§ 62 zákona o DPH)	244
9.5.2.9	Plnění osvobozená od daně s nárokem na odpočet daně (§ 63 zákona o DPH)	245
9.5.2.10	Osvobození od daně při dovozu zboží (§ 71 písm. f) zákona o DPH)	245

9.5.3	Plátce, identifikovaná osoba	246
9.5.3.1	Povinnost registrace	248
9.5.3.2	Osoba neusazena v tuzemsku, osoba osvobozena, osoba registrovaná k dani v EU	249
9.5.4	Vznik povinnosti přiznat daň nebo uskutečnění plnění	250
9.5.5	Daňové doklady	253
9.5.5.1	Zjednodušený daňový doklad (§ 30 zákona o DPH)	255
9.5.5.2	Splátkový kalendář (§ 31 zákona o DPH)	255
9.5.5.3	Platební kalendář (§ 31a zákona o DPH)	255
9.5.5.4	Souhrnný daňový doklad (§ 31b zákona o DPH)	255
9.5.5.5	Doklad o použití (§ 32 zákona o DPH)	256
9.5.5.6	Daňový doklad při dovozu zboží (§ 33 zákona o DPH)	256
9.5.5.7	Daňový doklad při vývozu zboží (§ 33a zákona o DPH)	256
9.5.6	Přenos daňové povinnosti	256
9.5.7	Daňové přiznání k DPH	260
9.5.8	Základ daně a výpočet daně	264
9.5.9	Nárok na odpočet	266
9.5.10	Oprava základu daně a výše daně a oprava v jiných případech	268
9.5.10.1	Oprava základu daně a výše daně dle § 42 zákona o DPH	268
9.5.10.2	Oprava základu daně a výše daně dle § 43 zákona o DPH	270
9.5.11	Uplatňování DPH v rámci EU a ve vztahu k třetím zemím	271
9.5.12	Částečný odpočet	275
9.5.12.1	Poměrný koeficient podle § 75 zákona o DPH	277
9.5.12.2	Krátící koeficient podle § 76 zákona o DPH	280
9.5.13	Úprava odpočtu a vyrovnání u majetku	285
9.5.13.1	Úprava odpočtu u dlouhodobého majetku dle § 78 zákona o DPH	285
9.5.13.2	Vyrovnání odpočtu daně dle § 77 zákona o DPH	288
9.5.14	Praktický příklad	290
	Seznam obrázků	297
	Seznam grafů	298
	Seznam tabulek	299
	Výběr z použité literatury	302
	Příloha A	303
	Příloha B	308
	Účetní osnova	314

Seznam zkratek

ČR	– Česká republika
EU	– Evropská unie
ČSÚ	– Český statistický úřad
MF	– Ministerstvo financí
HDP	– hrubý domácí produkt
NO	– neziskové organizace
NNO	– nestátní neziskové organizace
OPS	– obecně prospěšná společnost
ČÚS	– České účetní standardy
NOZ	– zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o OPS	– zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Živnostenský zákon	– zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o obchod. korporacích	– zákon č. 90/1992 Sb., o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů
Rejstříkový zákon	– zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob
Zákon o účetnictví	– zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o daních z příjmů	– zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o DPH	– zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o silniční dani	– zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční, ve znění pozdějších předpisů
Daňový řád	– zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákoník práce	– zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o rezervách	– zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů
Majetkové daně	– zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí, ve znění pozdějších předpisů – zákonné opatření Senátu o dani z nabytí nemovitých věcí č. 340/2013 Sb.
Vyhláška č. 504/2002 Sb.	– vyhláška č. 504/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, u kterých hlavním

Vyhláška č. 507/2002 Sb.

předmětem činnosti není podnikání, pokud účtují v soustavě podvojného účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
– vyhláška č. 507/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o účetnictví pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Publikace je uceleným přehledem poznatků v oblasti financování, účetnictví a daní vybraných účetních jednotek. Na knižním trhu není v současnosti aktuální publikace, kde by byly promítnuty legislativní změny dle nového občanského zákoníku a novel zákona o účetnictví a daňových zákonů od 1. 1. 2014.

Neziskové organizace se dělí na státní a nestátní. Většina dostupné literatury je zaměřena na státní neziskové organizace. Tato publikace je cílena na nestátní (soukromé) neziskové organizace.

Kniha je určena **zejména účetním a ekonomům v nestátních neziskových organizacích**.

Publikace začíná vymezením základních pojmů a výčtem neziskových organizací a potom se věnuje nestátním neziskovým organizacím.

Další část se věnuje financování nestátních neziskových organizací. Tyto z principu své činnosti musí hledat i jiné zdroje financování než vlastní. Je důležité ozřejmit individuální a firemní dárcovství a zásady pro poskytování dotací ze státního rozpočtu.

Třetí část se zabývá vedením účetnictví a jednoduchým účetnictvím.

Jádrem publikace je daňová problematika v nestátních neziskových organizacích. Nestátní neziskové organizace mají velmi složité postavení:

- u DPH musí sledovat režim jednotlivých činností, popřípadě při kombinaci různých činností musí uplatnit poměrný nebo krátcí koeficient,
- pro stanovení daně z příjmů musí sledovat příjmy a výdaje dle rozdělení na hlavní a doplňkovou činnost, a v neposlední řadě taky příjmy, které nejsou předmětem daně, příjmy které nejsou předmětem daně za určitých podmínek, příjmy osvobozené a příjmy, které jsou předmětem daně.

Není cílem této publikace poskytnout kompletní přehled všech zákonů. Autorka se zabývá vybranými problémy, s nimiž se potýkají neziskovky, jak to vyplynulo z její odborné praxe a lektorské činnosti.

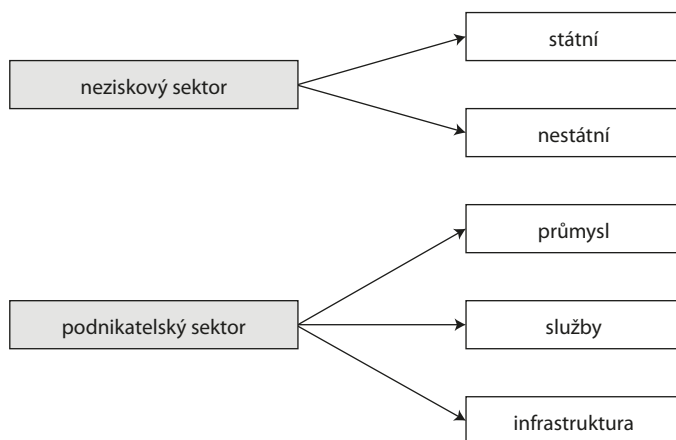
Kniha je jedinečným uceleným přehledem poznatků v oblasti financování, účetnictví a daní pro nestátní (soukromé) neziskové organizace s promítnutím legislativních změn dle nového občanského zákoníku a novel zákona o účetnictví a daňových zákonů.

Po přečtení knihy se budete orientovat v legislativě pro nestátní neziskové organizace.

1. Význam neziskového sektoru v ČR

1.1 Postavení neziskového sektoru v národním hospodářství

Ve smíšené ekonomice se setkáváme s ekonomickou aktivitou různých druhů organizací. Jedná se o soukromé ziskové, soukromé neziskové organizace a organizace veřejného sektoru. Některé odborné prameny hovoří o tzv. **třísektorovém národním hospodářství**.



Obrázek 1: Struktura národního hospodářství

Zdroj: vlastní

Neziskové organizace (dále jen NO) jsou důležitou součástí společnosti. Tyto organizace sdružují miliony občanů, poskytují širokou paletu služeb, napomáhají rozvoji společenského, ekonomického a nakonec i politického života. Význam nespočívá pouze v přidané ekonomické hodnotě či podílu na celkové zaměstnanosti, ale je vzhledem ke svému dopadu na takřka všechny sféry života společnosti mnohem komplexnější. Nejde jenom o to, že NO zabezpečují určité spektrum služeb, ale jsou indikátorem rozvinutosti občanské společnosti, ovlivňují veřejné mínění a společenské změny.

Můžeme se setkat i s jinými názvy pro NO, a to s názvy: „**nevýdělečná organizace**“ nebo s anglickým ekvivalentem „**non-profit organization**“.

NO je jednotka vytvořená za účelem výroby výrobků a poskytování služeb, ale zároveň její status nedovoluje, aby tato produkce byla pro osoby, které ji založily, řídí nebo financují, zdrojem příjmů, zisku nebo finančních výnosů.

Neziskový sektor je sektor, v němž organizace a instituce **nejsou primárně založeny za účelem dosahování zisku**. Na rozdíl od komerčních organizací, cílem NO není vytváření a rozdělování zisku mezi vlastníky, ale přímá produkce užítku. NO mohou však vytvářet zisk a mohou taky podnikat. Zisk se ale musí použít na rozvoj neziskové organizace.

1.2 Vybrané oblasti působnosti neziskového sektoru

K vybraným oblastem působnosti NO patří sociální služby, kultura, školství, ekologie, zdravotnictví, tělovýchova a sport apod. Hovoříme taky o „veřejných službách“.

Tabulka 1: Přehled oblastí působení NO

Sociální služby	sociální služby pro staré a zdravotně postižené občany sociální služby pro děti, mládež a rodiny Sociální služby vyloučeným osobám a komunitám
Zdravotnictví	ambulantní péče ústavní péče speciální primární péče (vč. zdravotnické záchranné služby a lékařské služby první pomoci) poskytování léčivých přípravků a prostředků zdravotnické techniky lázeňská péče péče v dětských ozdravovnách zdravotnická doprava ochrana veřejného zdraví záchranné protialkoholní a detoxikační stanice a ochranná léčba
Školství	předškolní vzdělávání základní školství střední školství vysoké a vyšší odborné školství speciální a jiné (např. umělecké) školství volnočasové aktivity tělovýchovné a sportovní aktivity stravování žáků a studentů ubytování žáků a studentů pedagogicko-psychologické poradny pedagogická centra ústavní výchovy
Zaměstnanost	politika zaměstnanosti civilní služba
Kultura	profesionální umění neprofesionální umění knihovny muzea, galerie památková péče, kulturní dědictví regionální a národnostní kultura církev
Doprava	veřejná osobní silniční doprava veřejná osobní drážní doprava plavba a služby vodní dopravy letecká doprava
Obrana	vojenská obrana letecká záchranná a pátrací služba

Vnitřní věci	bezpečnost a veřejný pořádek integrovaný záchranný systém vč. požární ochrany archivnictví azylová zařízení ochrana obyvatelstva spoje, poštovní služby telekomunikační služby
Životní prostředí	ochrana přírody a krajiny technická ochrana životního prostředí
Služby technické infrastruktury	vodní hospodářství zásobování energiemi
Informační služby	portál veřejné správy

Zdroj: Analýza veřejných služeb/Ministerstvo vnitra

1.3 Charakteristické znaky a funkce nestátních neziskových organizací

NO je možné dělit dle různých hledisek. Dle zřizovatele rozlišujeme **státní a nestátní (soudkromé, nevládní) NO**. Státní NO zřizuje stát, kraje, obce a jejich organizační složky. Nestátní NO (dále jen NNO) jsou zřizovány zdola – občany. V zahraničí je používán jako ekvivalent nevládní/nestátní NO pojem „**non-governmental organization**“.

Cílem této publikace je poskytnout přehled o NO nestátního (soudkromého, nevládního) typu, a to jak z pohledu jejich právního vymezení, tak z hlediska účetního a daňového.

Základními rysy NNO jsou:

- **Veřejná prospěšnost** – usilují o veřejné dobro jak jednotlivců, tak společnosti jako celku.
- **Dobrovolnost** – využívají dobrovolný výkon neplacené práce pro organizaci, dále dary, čestné účasti ve správných radách apod.
- **Neziskovost** – nepřipouští se přerozdělování zisků vzniklých z činnosti organizace mezi vlastníky nebo vedení NNO.
- **Samosprávnost** – nejsou kontrolovány státem nebo institucemi stojícími mimo ně.
- **Soudkromé vlastnictví** – základní struktura NNO je ve své podstatě soudkromá. Nestátní neziskový sektor, i když pro svou činnost potřebuje finanční zdroje z veřejných rozpočtů, zajišťuje činnosti, které by musel zabezpečit sám stát. A tak **plní několik funkcí**:
- **Funkci ekonomickou** – působí jako producent a spotřebitel statků, zaměstnavatel atd.
- **Funkci sociální**, která zahrnuje:
 - **funkci servisní** – výkon a poskytování specifických statků,
 - **funkci participační** – sdružování se a zapojování se do života společnosti.
- **Funkci politickou**, která zahrnuje:
 - **funkci ochránářskou** – chrání jednotlivce i skupiny obyvatel před porušováním základních lidských práv,
 - **funkci demokratizační** – dává lidem možnost ovlivnit veřejné mínění a tak rozvíjet demokracii.
- **Funkci informační** – osvětová funkce.

- **Funkci kontrolní** – laická kontrola demokratického procesu uplatňování veřejné volby nebo institucí veřejného sektoru.

Všechny uvedené funkce vycházejí z rámců hlavních činností NNO.

1.4 Tradice a vývoj nestátních neziskových organizací v ČR

Neziskový sektor má v českých zemích **bohatou tradici**. Nadace a spolky měly vždy významný podíl na národní, kulturní a politické emancipaci (například národní obrození, vznik ČSR v roce 1918, sametová revoluce v roce 1989). Tradice byla zprůchýzněna v době po sobě jdoucích totalitních režimů – fašistického a komunistického, kdy byla svobodná iniciativa občanů nežádoucí. Za socialismu nezisková autonomní sféra prakticky neexistovala a některé organizace fungovaly jako součást Národní fronty.

Rok 1989 přinesl v této oblasti zásadní změnu. Začaly vznikat tisíce NO a neziskový sektor od té doby prošel řadou změn. V České republice a vůbec celé střední a východní Evropě došlo k posunům v chápání pojmu občanská společnost. Nové společenské uspořádání přineslo občanům právo vyvíjet vlastní aktivity a sdružovat se v zájmové organizace, řešící vlastní problémy a problémy společnosti jako celku.

Počet NO se po roce 1989 začal dramaticky zvyšovat. V roce 1990 existovalo např. asi 3 800 občanských sdružení a o tři roky později to již bylo téměř šestkrát tolik (21 700). Od roku 1990 se začala rovněž formovat legislativa pro tento sektor.

Stručný přehled **historie formování legislativy pro neziskový sektor**, která předjímá podobu nového občanského zákoníku:

1990 – Zákon o sdružování občanů č. 83/1990 Sb. Účinnost od 1. 5. 1990.

1995 – Zákon o obecně prospěšných společnostech č. 248/1995 Sb., v platném znění č. 231/2010 Sb. Účinnost od 1. 1. 1996.

1997 – Zákon o nadacích a nadačních fondech č. 227/1997 Sb., v platném znění č. 158/2010 Sb. Účinnost od 1. 1. 1998.

2000 – zahájení prací na občanském zákoníku – návrh věcného záměru zákona (schválen v dubnu 2001).

2005 – Občanský zákoník, Eliáš, Zuklínová (hlavní zpracovatelé) – první konsolidovaná verze k veřejnému připomínkování.

2010 – Novela Zákona o nadacích a nadačních fondech č. 158/2010. Účinnost od 1. 7. 2010. Novela Zákona o obecně prospěšných společnostech č. 231/2010, účinnost od 1. 1. 2011.

2012 – Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. Účinnost od 1. 1. 2014.

2013 – Zákon o změně právní formy občanského sdružení na obecně prospěšnou společnost, č. 68/2013 Sb. Účinnost od 1. 4. 2013.

Vývoj počtu vybraných NNO od roku 1990 ukazuje Tabulka 2. – *je použito členění dle Rady vlády pro NNO (nadace, občanská sdružení, nadační fondy, OPS, organizační jednotky sdružení, evidované právnické osoby)*. Zatím poslední údaje, které jsou k dispozici, jsou údaje za rok 2013.

Tabulka 2: Vývoj počtu NNO v letech 1990 až 2013

Rok:	Občanská sdružení	Nadace	Nadační fondy	Obecně prospěšné společnosti	Evidované právnické osoby	Organizační jednotky a sdružení
1990	3 879					
1991	9 366					
1992	15 393	1 551				
1993	21 694	2 768				
1994	24 978	3 800				
1995	26 814	4 253				
1996	27 807	4 392		1		
1997	30 297	5 238		52		
1998	36 046	55	71	129		
1999	38 072	272	695	560		
2000	42 302	282	735	557		
2001	47 101	299	784	701		
2002	49 108	330	825	762	4 785	30 547
2003	50 997	350	859	884	4 946	31 502
2004	53 306	362	898	1 038	4 927	32 020
2005	54 963	368	925	1 158	4 605	33 178
2006	58 347	380	992	1 317	4 464	28 868
2007	61 802	390	1 048	1 486	4 446	29 378
2008	68 631	411	1 095	1 658	4 399	29 752
2009	72 111	429	1 168	1 813	4 347	30 640
2010	72 111	449	1 205	1 958	4 352	31 166
2011	72 981	455	1 224	2 004	4 358	31 525
2012	79 462	435	1 195	1 969	4 401	34 656
2013	84 430	444	1 245	2 152	4 488	34 536

Zdroj: ČSÚ

Od roku 1996, kdy vstoupil v platnost zákon o obecně prospěšných společnostech, je možné pozorovat nárůst obecně prospěšných společností. Naopak od roku 1998, kvůli přísnějším požadavkům zákona o nadacích, došlo ke snížení počtů nadací, popřípadě jejich transformaci do nadačních fondů.

Není sporu o tom, že neziskový sektor v ČR prožívá v současnosti období svého nového rozmachu. Avšak poslední údaje nasvědčují tomu, že tempo růstu počtu neziskových organizací se začíná zpomalovat. Jistým paradoxem a specifickým rysem zápasu neziskových organizací o své přežití v ČR je skutečnost, že zatímco proporce, vnitřní struktura, styl a pravidla fungování neziskového sektoru jsou ještě stále ve značném zpoždění za vyspělými zeměmi, přichází fáze jisté nasycenosti na trhu služeb, které tyto organizace zabezpečují. To znamená, že v blízkém čase můžeme očekávat ostřejší a intenzivnější selekci neziskových organizací na ty, které přežijí, a ty, které budou muset zaniknout. Chování představitelů státu a neziskových organizací může charakter této selekce zásadním způsobem ovlivnit.

1.5 Ekonomické ukazatele pro nestátní neziskové organizace

Neziskový sektor zahrnuje velký počet ekonomických subjektů, které vytvářejí výkony a taky spotřebovávají a jsou tak přispěvatelé a tvůrci hrubého domácího produktu (dále jen HDP) ČR. Základní ekonomické ukazatele sledování výkonnosti tohoto sektoru jsou **výdaje, výnosy a počty hodin dobrovolnické práce**.

Konečné výdaje (spotřeba) neziskového nestátního sektoru jsou asi 1 % konečné spotřeby v národním hospodářství, a to primárně v oblastech bydlení, zdraví, kultuře, sociální péči, vzdělávání, sportu a další. Když analyzujeme příjmy (výnosy), podíl se pohybuje okolo 0,5 %. Významným údajem je údaj o dobrovolnické práci, která se objevuje téměř výhradně v oblasti nestátního neziskového sektoru. Bohužel, dobrovolnická práce se v čase výrazně snižuje. Pro ilustraci: v roce 2012 bylo v NNO odpracováno 44 866 tis. hodin, přičemž v roce 2005 to bylo 62 988 tis. hodin.

1.6 Problémy v neziskovém sektoru

NO, především nestátní, se i přes dlouholetou tradici pořád potýkají s různými problémy, a to s nedostatkem finančních prostředků a vysokou mírou neefektivnosti své práce. Je to způsobeno slabou profesionalizací ekonomických pracovníků a také zbytečně složitou a nepřehlednou legislativou.

Problémy neziskového sektoru můžeme shrnout do níže uvedených bodů:

- chybí vymezení veřejné a vzájemné prospěšnosti,
- zastaralý dotační systém resortů,
- přebujelá byrokracie operačních programů,
- nedostatečná transparentnost neziskového sektoru,
- nepřehledná legislativa v daňové oblasti,
- složitá pravidla pro vznik a fungování neziskových organizací,
- oslabení finančních zdrojů a veřejných rozpočtů,
- chybí všeobecná koncepce rozvoje,
- nedostatek odborníků na připomínkování vznikajících zákonů pro NO,
- chybí dostatek schopných manažerů,
- slabá podpora formou firemních dobrovolníků,
- závislost některých neziskových subjektů na EU fondech a veřejných zdrojích,
- slabá finanční stabilita většiny NO,
- tlak na posilování vlastních příjmů, tj. samofinancování NO.

2. Místo neziskových organizací v právním řádu ČR

I když NO přináší společnosti a ekonomice nesporně velké pozitivní přínosy, nemají zcela jasné místo v právním řádu ČR. Nikde v právním řádu **nenajdeme definici neziskové organizace**. Nezisková organizace není v České republice oficiální právní termín ani právní forma či status právnické osoby, ale jde o termín již do značné míry ustálený ve společensko-ekonomických textech, sebe označení organizací i v praxi veřejné správy. Existuje spousta definic, jež se různým způsobem překrývají.

Neprovázanost mezi teorií a praxí může způsobit zpomalení procesu dalšího rozvoje neziskového sektoru.

2.1 Veřejná prospěšnost a nový občanský zákoník

Obsahové vymezení veřejné prospěšnosti nebylo v teorii jasně definováno až do vzniku nového občanského zákoníku (dále jen NOZ) – zákona č. 89/2012 Sb. Ten zakotvuje definici veřejně prospěšných právnických osob. S tímto pojmem již dlouho pracují zahraniční právní úpravy, u nás se také používal v praxi neziskového sektoru, ale teprve od roku 2014 dostal tento pojem zákonnou definici.

Přidělení statusu veřejné prospěšnosti právnické osobě (neziskového a ziskového charakteru) může přinést výhody, které jsou uzákoněny v právních předpisech. Jako příklad uvedeme možnost čerpat dotační prostředky z veřejných rozpočtů, uplatňovat daňové výhody apod.

Je možné konstatovat, že veřejná prospěšnost spadá pod pojem veřejný zájem.

Veřejně prospěšná je právnická osoba, jejímž posláním je přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud hospodárně využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu.

Neziskovost **nadále nesouvisí s právní subjektivitou, podstatný je výkon činnosti**, která naplňuje podmínky veřejné prospěšnosti NOZ. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů (dále jen zákon o daních z příjmů), přestal sloužit v obecné rovině pro získání přehledu NO. Veřejně prospěšný poplatník je dle zákona o daních z příjmů ten, který v souladu se zakladatelskými listinami jako svou hlavní činnost vykonává činnost, která není podnikáním.

Nový občanský zákoník v § 146–150 zavedl nový institut „veřejné prospěšnosti“, který je nezávislý na právní formě organizace, tj. tento status může deklarovat i například spolek a podle některých výkladů i obchodní společnost, pokud splňuje zákonem stanovené podmínky (dosahování obecného blaha, bezúhonnost rozhodujících osob, nabytí majetku z poctivých zdrojů a jeho hospodárné využívání k veřejně prospěšnému účelu), avšak ze žádné právní formy (např. ani obecně prospěšné společnosti ani ústavu) neplyne automaticky. Občanský zákoník ani jiný zákon však dosud neupravuje, jaké výhody by měly z tohoto statusu plynout. Předpokládá se, že by to mělo být například daňové zvýhodnění darů pro takovou organizaci.

Podmínky pro zápis tohoto atributu do příslušných rejstříků právnických osob měl upravit zvláštní **zákon o statusu veřejné prospěšnosti**, jehož návrh mělo ministerstvo spravedlnosti připravený ještě před účinností nového občanského zákoníku a občanský zákoník se na něj odvolává, avšak po schválení vládou i sněmovnou jej **senát 12. září 2013 zamítl**.